

KÓS KÁROLY KALOTASZEGI VÁLLALKOZÁS

Hosszú levelet kaptunk Kós Károlytól, beillik emlékiratnak is. Legalábbis arra az időre vonatkozólag, amikor az építész, a grafikus, az író politikai pályára lépett, s megkísérelte, hogy úri számításokkal szemben népi lökést adjon a romániai magyar földműves tömegek társadalmi feltörekvésének.

Olyan idő volt ez, amikor a munkásmozgalom átmeneti súlyos válságok után már újra szervezi magát, s a konzervatív magyar földbirtokos-tőkés és egyházi csoportok még nem építették ki politikai hadállásaikat. Kós Károly „néppárti” kezdeményezése a maga demokratikus programjával s legfőképpen a paraszttömegeket „aktivizáló” hatásával potenciális lehetőséget adott — ha közvetlent nem is — egy későbbi olyan nemzeti tömörülésnek, mely a román dolgozókkal szövetséges, kommunista pártirányítású MADOSZ-ban vált a 30-as években valósággá. Nem véletlen, hogy Kós Károly, aki politikai fellépése után szépirodalmi és tudományos szakmai térre vonult vissza, az 1944-es felszabadulást követően szerepet vállalt a szocialista átalakulásban mint a Magyar Népi Szövetség listáján megválasztott nemzetgyűlési képviselő.

A levél titka egyszerű (ki is derül az első bekezdéséből): szerkesztőségünk felkösztönte Kós Károlyt a *Kiáltó Szó* megjelenésének félszázados évfordulóján, s ezzel felvetette a kérdést: hogyan is volt? miképpen is történt 1921-ben ez az első kiállítás? A kapott sorok ezekre a kérdésekre válaszolnak.

Balogh Edgár

A Korunk szerkesztő bizottságának

Kolozsvár

Kedves Barátaim!
Nagyon kedves meglepetés volt számomra a *Korunk* szerkesztőségének — a közösség tagjai aláírásával hitelesített — meleghangú baráti levele. Meglepetés volt, mert őszintén mondom, én bizony nem tartottam számon a *Kiáltó Szó* félszázados évfordulóját. S annál jobban esett, hogy most, fél évszázad múlva, a szellem mai magyar munkásai nem felejtkeztek meg a sors kegyelméből ma még élő tagjáról annak az ifjú és naiv szellemi-munkás triumvirátusnak, mely

1919 után „kiáltó szavával” elsőként próbálta hazai magyar tömegeinket az öngyilkos passzivitás letargiájából életre ébreszteni, megláttatni vele a valóságot, melyet a sors parancsából tudomásul kell vennie, és megmutatni a végső célt, melyhez az utat a maga erejével kell törnie, hogy megszerezhesse a maga belső élete és sajátos kultúrája megtartásához és építéséhez szükséges feltételeket.

Ez volt a *Kiáltó Szó*, ez a szerény röpirat. És ez is csak megcsonkítva kerül-

hetett ki a nyomdából (első része szövegének több mint felét törölte a cenzúra), s ráadásul, megjelenése után 24 órával, nem kobozta el ugyan a hatóság, de megvonta boltokban szabadon való árusításának, valamint postai szállításának jogát. (A cenzort pedig — a Sztánával szomszédos tótfalui román papból vármegyei irodafőnökké és cenzorra avanzsált kedves barátomat: Macselár Emilt — elcsapta.)

Természetes, hogy ilyen körülmények között „kiáltó szavunk“ éppen oda nemigen juthatott el, ahova szántuk volt: a magyar nagyközönség s a nép széles rétegeihez, viszont megtalálta útját a magyarságunk politikai irányítását maguknak kisajátító — és nemzetiségünkre a passzivitás irrealitását oktrojáló — világi és egyházi nagymoguljainkhoz (valamint polgári és dzsentri sleppjükhöz), akik az illetéktelen beavatkozás ellen tiltakozva nyomban rendelkeztek is: „A passzivitásnak természetesen maradnia kell; aki nem vállalja: rossz magyar, aki ellene lázad: áruló.“

S valóban: politikus uraink rendelkezésének akkor — látszólag — meg is volt az eredménye: Románia magyar tengereholttenger maradt, és a *Kiáltó Szó* szerzőjének megszerezte az első osztályú „nemzetáruló“ minősítést.

Ezért határoztam el már akkor rögtön, hogy én pedig nem nyugszom bele józan

kezdeményezésünk kudarcába, de közvetlenül a népet kérdezem meg, mi a véleménye a maga sorsát és az én nemzetárulói minősítésemet illetően.

*

Ezt könnyű volt elhatároznom, de ugyanakkor még sejtelmem sem volt, hogyan tudnám azt megvalósítani.

Mert ha ismertem is a népet (hiszen ifjúkorom óta állandóan barangoltam Erdély-szerte közte és évek óta falun, Kalotaszegen megtelepedve, és közötté élve, sorsszerűen részese lettem életének), tehát nem kételkedtem abban, hogy kérdésemre mi lesz a válasza, de ki kellett találnom válaszadásának — az adott viszonyok között is megvalósítható — olyan tartalmát és megjelenési formáját, mely politikus uraink akarata ellenére is döntő dokumentációja legyen a magyar nemzetiség életre ébredésének és munkába lendülésének.

Ennek kitalálásában természetesen triumvirátusunk segítségét vettem igénybe. Hármunk egyesített fejtorésének eredményeképpen aztán meg is született a megoldás — terve, melynek emlékeztetem szerinti summáját ilyenformán foglalthatom össze:

A Romániában élő — tehát a maga eszére és erejére utalt — magyar közösség életben maradásának, anyagi és szellemi potenciálja (sajátos kultúrája, nyelve, nemzetiségi öntudata) megtartásának és gyarapításának, építésének elsőrendű feltevéle: a közösségi életmunka vállalása, éspedig elsődlegesen a mi akkori adott viszonyaink között is minden további nélkül megvalósítható, tehát megvalósítandó és munkába állítandó közösségi életszervnek, egy olyan politikai szervezetnek keretében, melynek korszerűen haladó, radikálisan népi demokrata munkaprogramja megfelel a Gyulafehérvári Határozatoknak. S miután ezen elvek alapján felvázoltuk a párt szervezetének és szervezetének tervét (az országos központon kezdve a megyei és járási — városi — szerveken keresztül a falusi, illetve város-kerületi alapsejtekig), s egyenként pontosan megfogalmaztuk és felsorakoztattuk a programpontokat is, úgy gondoltuk, hogy magyarságunk aktivitása elsődleges megjelenési formájának e meghatározásával problémánk első felét megoldottuk. Egyelőre persze csak elméletben.

Most már tehát sorát kellett kerítsük problémánk második — nehezebbik — felének: először ki kell találnunk elméleti szervezetünk gyakorlati megvalósításának mikéntjét, aztán azt úgy végre-

hajtunk, hogy eredménye elképzelt tervünknek megfelelő valósága: tömegeink élő és munkáló politikai organizációja lehessen.

Am ebben a tekintetben triumvirátusunk két politikus-jogász tagja, akiknek pedig bizonyára voltak ebbeli ismereteik, sőt tapasztalataik is, amilyenek nekem nem voltak*, egyszerűen felmondták a szolgálatot azzal, hogy megállapították: „Itt és ma azt senki sem tudhatja megcsinálni; mi a legkevésbé. S az is bolond, aki megpróbálja.”

Mire én egy kicsit elcsudálkoztam ugyan, de aztán hirtelen elhatározással (s mai eszemmel úgy gondolom, hogy akkor igenis könnyelműen) kijelentettem: „Hát akkor én leszek az a bolond, aki mégis megpróbálom.” — „Itt Kolozsvárt?” — „Nem. Egyelőre csak otthon, Kalotaszegen.” — „De ott mi neked nemigen segíthetünk.” — „Tudom. S az volna jó, ha nem is tudnátok róla. A sajtó se, senki se. Legyen ez csak az én vállalkozásom. Ha nem sikerül, az csak az én bajom; ha sikerül, legyen igazi meglepetés.”

Nem újság, hogy más dolog politizálni és más: politikát csinálni.

Politizálni könnyű. Ezt mindenki tudhat és, akarva-akaratlanul, politizál is mindenki, aki újságot olvas (sőt, aki nem is olvas), mégha csizmadia is. De általában és szerencsére komoly következmények nélkül.

Politikát csinálni viszont komoly, nagy dolog: olyan gyakorlati tevékenység, mely — az általában szükséges anyagi és szellemi felkészültségen kívül az erkölcsi magatartás, sőt a szerencse függvénye is lévén — elkerülhetetlenül megfelelő komoly (jó vagy rossz) következményekkel járhat, az illető politikusok számára is (lásd: Jaurès vagy Áchim András, ill. Bajcsy-Zsilinszky Endre...).

No hát ilyen „politikát csinálást” vállaltam volt akkor én, aki addig szimpla újságolvasó értelmiségi dolgozó létemre csupán — és felelőtlenül — politizáltam és ennél többre nem is törekedtem. S ma sem tudom, hogy merészeltem csak úgy, egy füttyre vállalni azt a munkát én, az akkoriban alkalmi munkából tengődő, nincstelen, családos és

facér „építőművész”, az egykoritól alapjában különböző olyan új, sőt félelmesen ismeretlen körülmények közt, s merőben egyedüli magamra utalva a külső bizalmatlanság és belső ellenségesség veszedelmes légkörében, melyben azt akkor a hivatásos politikusok sem merték vállalni.

De most őszintén bevallom azt, hogy vállalkozásomra akkor nem annyira politikai pártalapítói ambíció sarkallt, mint inkább amolyan egyéni-emberi hiúság, mely be akarta bizonyítani, hogy a mi erejünkben elbizakodott, de korlátozt látókörű nagyúri politikusaink által erőszakolt (s a magyarországi irredenta által is táplált) ananorkisztikus „nem-nem-soha” passzivitás rendelkezésével szembe tudja állítani az életre ébresztett nép józan életmunkát-vállalását. (De nem kevésbé ösztönzött az is, hogy ezzel egyúttal a nekem kiutalt „nemzetáruló”-bélyeg adományozásáért visszaüljek e gögös társaságra.)

S ha már vállaltam, késedelem nélkül meg is kezdtem munkámat, s meg sem álltam, amíg azt be nem fejeztem — eredményesen. S az én politikai bombácskám, ha éppen Hunyadon is pukkant, de Kolozsváron robbantotta fel a passzivitás holdkörös politikai parancsnokságának fészket.

Hogy hogyan csináltam ezt?

Bizony mondom: nevetésesen egyszerűen. Merthogy régi igazság, hogy egyes ember pénz, sajtó és bajtársi segítség híján csak egészen egyszerű módon csinálhat ilyesmit. Mint ahogy egykor szegény Körösi Csoma Sándor is hasonlóan egyszerű módon csinálta a maga hallatlanul merész vállalkozását (mely azonban, sajnós, eredeti célját nem érthette el).

Nekem viszont az volt a szerencsém, hogy vállalkozásomat mindenekfelett a kalotaszegi magyaroknak bennem való — feltételezett — bizalmára alapozhattam, mely két évtizedes s egyre szorosabb emberközeli ismeretségünk folyamán — és nehéz időkben is kipróbáltan — kölcsönös bajtársi megbecsüléssé szilárdult.

Tervem megvalósítása — tehát vállalkozásom sorsa — mindenekelőtt attól függött, hogy Kalotaszeg magyar lakossága hozzájárul-e ahhoz és vállalja abban a maga — elgondolásom szerinti — cselekvő részét. Hogy ezt hitelesen és félreérthetetlenül megtudhassam, közvetlenül és nyíltan beszélnem kellett a néppel, aminek, ugye, a legegyszerűbb módja, ha személyesen felkeresem otthonában.

Én tehát minden további nélkül felkeredtem és bejártam akkor Kalotaszeg faluit, hosszában Magyarókerékétől Gya-

* Zágoni István dr. (akkor a Keleti Újság politikai szerkesztője), egykor a függetlenségi (Kossuth-)párt kolozsvári vezetőségének volt a tagja; dr. Pál Árpád (akkor ugyancsak a Keleti Újság politikai főmunkatársa) egykor a forradalmi Károlyi-rezsim Udvarhely megyei kormánybiztos-alispánja volt.

Kós Károly illusztrációja az Atila királról ének című könyvből

luig, és Szucságtól egészen Hunyadig, és keresztbe Középlaktól Gyerőmonostorig. Természetesen ygalogosan, mert így volt a legegyszerűbb (és a fuvar nemcsak feltűnő, de drága is, viszont nekem akkor csak két kis tehencském volt). S hogy találkoztam az emberekkel, bizony mondom, nem sokat kellett magyaráznom. A józan, dolgos, eszes és öntudatos kalotaszegi magyar magától is tudja, hogy „senki szájába nem repül be magától a sültgalamb”, és azt is: „aki pedig nem veszi fel a munkát az életiért, elveszti azt”. De azt sem felejtette még el, hogy a régi Magyarországon a román lakosok is a maguk politikai szervezete útján viaskodtak állampolgári joggyenlőségük kiteljesítéséért, valamint az életmunka minden területén sajátos nemzeti törekvéseik megvalósításáért.

Igy tehát hamar megértettük egymást és a falvak emberei mindenütt azzal búcsúztak el tőlem: „Aztán, ha a mérnök úr szólít, mi ott leszünk Hunyadon.” És kezet adtak reá, biztosítékául, hogy szavukat állani is fogják.

*

Miután így elvégeztem — és érzésem szerint elég eredményesen — vállalt

munkám nagyobb, fáradtságosabb, de kellemesebb részét, hátra volt annak kisebb, de kellemetlenebb és kétségesebb része: az illetékes hatóság engedélyének megszerzése az immár előkészített és elképzelésem szerint megrendezendő gyűlés megtartásához, melyen Kalotaszeg magyarsága megalakítja a romániai magyarok első politikai szervezetét.

De ennek előkészítő és végrehajtó munkáját már nem vállalhattam egyedül a magam szakállára. Tehát néhány bizalmas, velem egygondolkozási régi barátommal egyetértően összetoboroztuk Hunyadon azt a kisszámú, jól válogatott — és gyökeres hunyadi — társaságot, mely jórészt tartalmazta a kalotaszegi székvároska értelmiségi, iparos-kereskedő és földműves rétegeit képviselő, számottevő tekintélyes polgárait, s magunkat az alakuló gyűlést „ad hoc” előkészítő bizottságának minősítve, kitzúztuk gyűlésünk dátumát 1921. június 5-ére, meghatároztuk jellegét és helyét (népgyűlés, Hunyad piacterén), megállapítottuk napirendjét (programját), és ennek alapján megszerkesztettük a járási főszolgabíróhoz (primprétorhoz) intézett kérésünket (kiegészítve azt a szervezet programjával) a népgyűlés engedélyezése céljából. A kérés — a nagyobb hatás kedvéért — mindnyájan aláírtuk, és a gyorsabb elintézés érdekében (május utolsó hetében jártunk) már másnap egy harmas küldöttségünk (emlékezetem szerint dr. Bod László ügyvéd, egy Betlendi nevű földműves gazda és jómagam) személyesen adta át és közvetlenül szóval is elreferálta azt a primprétornak.

Mire a jámbor ember zavarában alig tudott annyit kihebegni: nagyon csodálkozok, hogy mi olyasmit kérünk, amit ő — tekintettel a véleménye szerint megkölcönösen le nem higgadt közhangulatra — felelőssége tudatában *nem* engedélyezhet.

Ebbe mi természetesen nem nyugodtunk bele és kijelentettük, hogy fellebezünk a prefektushoz. Ezzel láthatóan meg is nyugtattuk a primprétort, aki a maga részéről is helyeselte elhatározásunkat (merthogy így a prefektus dönt és ő mentesül a felelősségtől).

Küldöttségünk tehát (emlékezetem szerint a tekintélyes hunyadi iparos Fejedinasztia egyik tagjával négyesre kiegészítve) már másnap jelentkezett kihallgatásra a kolozsvári prefektúrán, ahol — mintha vártak volna már — a prefektus (emlékezetem szerint Metesz Péter) azonnal fogadott.

Bemutatkoztunk. Leültetett, s aztán egy asztaláról felvett iratcsomót lobog-

atva felénk, elkezdte a beszélgetést, mely aztán közte és jórészt köztem lényegében ilyenformán folyt le:

— Ime látják, ma reggel már asztalomom volt a hunyadi primpréter referátuma és hozzámellékelten az Önök beadványa. Ismerem tehát az ügyet és így tudom, hogy miért jöttek most hozzám. Önök politikai szervezet alakítása céljából gyűlés tartására kérték a hatóság engedélyét. Így van?

— Valóban így. S a primpréter úr nem adta meg azt. Pedig mi úgy tudtuk, hogy mint román állampolgároknak törvényadta jogunk politikai szervezet alakítása.

— Jól tudják. Ezt nem is tagadja meg Önöktől a hatóság. De kérésüknek nagy hibája van.

— Talán a programban?

— Azt nem kifogásolom. A hiba ott van, hogy Önök alakítási gyűléstük népgyűlés formájában a hunyadi piac-térre kérték. Ha ezt a hibájukat hajlandók volnának kiküszöbölni és gyűléstük a község valamelyik arra alkalmas zárt helyiségében megtartani, úgy azt én minden további nélkül engedélyezem.

— Engedje megállapítanom, Prefektus úr, hogy ez utóbbi megoldásnak a magunk részéről való elfogadása olyan hiba volna, mely megsemmisítené, sőt a visszajára fordítaná azt az eredményt, mely hitünk szerint éppen az általunk kért gyűlés formája révén valósulhat meg. Tudniillik itt sokkal nagyobb dologról volna szó, mint csupán egy szimpla politikai gyűlésről. Ez a gyűlés bizonyító megnyilvánulása volna annak — és ez volna a lényege —, hogy a mi magyar dolgozóink a politikusi urai által szuggerrált, valóságot megtagadó, anakronisztikus, öngyilkos passzivitásukból kijózanodva, nyíltan kijelentik, hogy tudomásul vették az adott valóságot, és annak következtében vállalják román állampolgári kötelezettségeiket, de ugyanakkor gyakorolni akarják törvényadta jogikat is.

De, ugye, Prefektus uram, nem kétséges, hogy a jelentéktelen faluvaroska: Hunyad Tigris nevű fogadójának zárt különtermében összebújt névtelen falusi kisemberek és földműves parasztok gyűlésének nemcsak nem lehetne ilyen, általunk indikált átütő jelentősége, sőt ez egy pusztán alakító közgyűlésnek is csak nevelésesen torz paródiája volna.

Vizsont az is egészen kétségtelen, hogy Kalotaszeg harminc faluja közös akaratából Hunyad piacát összegyűlt seregnyi magyar emberének népgyűlése olyan hatalmas és letagadhatatlan demonstrációja volna élni akaró józan nemzetiségünk

aktív bekapcsolódásának az ország vérkeringésébe, hogy példája a romániai magyarság mai életpusztító, passzív reakcióját egycsapásra életépítő aktivitással alakítaná.

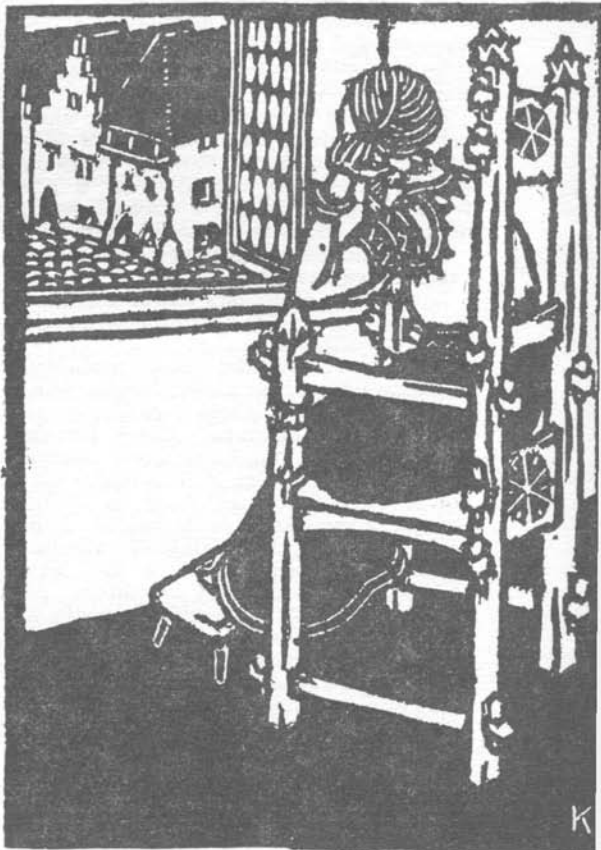
Ami, azt hiszem, nemcsak a mi érdekünk volna, hanem a román államé is.

(Ügy látszik, hogy a prefektus megfontolkozta a mi replikánk, mert valamennyi hallgatás után ezt mondta:)

— Ebben igazuk van... De ki tudhat jótállást vállalni, hogy azon a szabadtéri magyar népgyűlésen nem robban ki egy súlyos országos botrány?

— Prefektus úr, Hunyad századok óta híres vásártartó központ. Országos és hetivásárait is 100 kilométeres körzetből tengernyi nép sereglik össze, románok és magyarok vegyesen. De én nem tudok arról, hogy akár a múltakban, akár mostanában is olyasmi történt volna, ami e vásárok békességét magyar vagy román részről valaki vagy valami által is felrobbantotta volna... De ettől eltekintve: mi vállaljuk a felelőséget, hogy a mi embereink nem fognak botrányt provokálni — a maguk érdekében.

*Kós Károly illusztrációja
a Varju nemzetséghez*

Arjobbágy így örzi ura tornyos várát,
Örök, bitang hajdu nehogy felprédálják,
Lázanéptől otthon vígan egzékválják,
M tőle életét s vérért prctendálják.

Kós Károly illusztrációja
a Kalácsa-kalendáriumhoz

Viszont az Önök hatóságának kell a gondja legyen, hogy ez mások részéről se történnék meg...

Ezzel a mi purparlénk, amelyet emlékezetemből dióhéjban összesűrítve idéztem fel a félszázados múltból, tulajdonképpen érdemben végződött is: a prefektus megadta magát s engedélyezte a népgyűlést, azzal a kikötéssel, hogy:

1. a rendezést a primprétornal egyetértésben végezzük;

2. a gyűlés főszónoka előzőleg írásban mutassa be beszédét a primprétornal jóváhagyás céljából.

A gyűlés megrendezésének problémáját aztán úgy oldottuk meg, hogy a primprétornal és a helybeli csendőrség parancsnokával, Marincas járási törzsörmeisterrel (aki, mint egykori magyar csendőrmester, régi jó ösmerősöm volt) abban egyeztünk meg, hogy a gyűlés rendjét közvetlenül és láthatóan a mi háborút viselt fiataljainkból alakított karszalagos őrség biztosítja (dr. Nagy Miklós volt tartalékos főhadnagy parancsnokságával), a csendőrség pedig ne mutatkozzék, hanem mint tartalék a község háza udvarán tartózkodjék szükség esetére. Végül még arra kértem meg a primprétort, hogy a gyűlés napjára a községben szesztilalmat rendeljen el.

Miután én vállaltam a gyűlés fő programbeszédét, azt el is készítettem és a kéziratot a gyűlés napjának kora reggelén bemutattam a primprétornal, előadásra. De ő azt csak átlapozta és átolvasás nélkül, jóváhagyásával visszaadta...

*

Az Erdélyi Néppártot megalakító hunyadi népgyűlés lefolyásáról én magam nem tudok beszámolni, mert akkor engem csak a magam szónoki szerepe izgatott, semmi mással nem tudtam törődni. Viszont arról — külsőségeiről és tartalmáról is — részletesen és pontosan beszámolt volt a *Keleti Újságban* a lap helyszínre küldött szerkesztője: Szentimrei Jenő barátom.

A gyűlés eredménye mindenesetre az lett, amire számítottam. Mert ha a mi névtelen plebejus triumvirátusunk „Kiáltó Szava” a puszta kiáltó szó is maradt, de amikor ezt a szót Kalotaszeg sok ezer dolgozó magyarja kiáltotta el, azt már meghallotta, megértette és lényegében magáénak is vállalta nemcsak a romániai dolgozó magyarság, de a legfürgébben a még tegnap a valóságot tagadó passzivitás vezérémberei is, akik máról holnapra megalakították (az ősi szász népszövetség formájára) a romániai magyarság életszerveit koordinálni hivatott nyílt, aktív társadalom-politikai csúcsszervezetet, a Magyar Szövetséget.

S ezzel tulajdonképpen teljesítettem is azt a politikai munkát, melyet — a magyar kultúra elkötelezett hivatásos munkásaként — nem politikai ambícióból, de a romániai magyarság életszüksége kényszerűségéből vállaltam volt.

De tudtam azt, hogy a kisebbségi élet realitásával szembeálló és a radikális demokráciát vállaló kalotaszegi — tehát vidéki — magyarok politikai szervezete nem lehet birtokában azoknak az adottságoknak (tekintélynek), melyek hatására a maga mikroszervezetét — a bizonyosan életre ébredő nacionalista-revizions reakciók szemében — országos szervezetté tudná kiépíteni. (A reakció hamarosan meg is alakította a maga Magyar Nemzeti Pártját.) Viszont az is nyilvánvaló volt, hogy a kalotaszegi robbantás által ütött résen keresztül most már lehetővé vált az országossá szervezés funkcióját teljesíteni képes kolozsvári központ kiépítése.

S ha már ezt így megláttam — mielőtt még a magam kulturális (és kultúrpolitikai) munkaterületére vonulnék vissza — lelkiismereti kötelességemnek tartottam vállalni még: egyrészt egy, a

tömegeink politikai aktivitásának ébren-tartását és demokratikus szemléletének erősítését szolgáló s főleg falusiakhoz szóló politikai népújság indítását, másrészt a kolozsvári országos központnak is a megszervezését.

*

A kolozsvári szervezést néhány munkatársam (Zágoni István újságíró, Cseh József Pata utcai öreg ácsmester, Berki József Magyar utcai és Szilágyi János hídelvei hóstáti földművesek, Marosán Pál monostor-kétvízközi kőműves-mester és mások) közvetlen segítségével hathavi (július—december), jórészt terepmunkával végeztük el. A kolozsvári országos központi szervezet a kalotaszegi Erdélyi Néppárt kiegészített programjával és nevének Magyar Néppártra módosításával, 1922. január 15-én tartotta meg alakuló közgyűlését.

Közben már 1921 novemberében újtjára indítottam a *Vasárnap* című politikai népújságot.*

A kolozsvári néppárt megalakulásával teljesítettem azt, ami az én csekély erőmből kitelt és amire lelkiismeretem kötelezett: az ébresztést, az útmutatást és a politikai aktivitás elsődleges munkaszervezőnek, a romániai dolgozó magyarok demokratikus politikai szervezetének életre-hívását. Ezt mertem vállalni és meg is tudtam csinálni: az építés, a szervezés munkáját. De már a kész szervezetben való jó vezérkedéshez hiányzott a poli-

* *Csatári Dániel A Vásárhelyi Találkozó (Budapest, 1967) című dolgozatának néhány, ezzel kapcsolatos téves megállapítását kénytelen vagyok itt a valóság-nak megfelelően rektifikálni. A Vasárnap életre-hívását kizárólag Zágoni István és Paál Árpád barátaim biztatásával én kezdeményeztem (a Bihar megyei Belényes községbeli Zágoni Dezsőt akkor még nem is ismertem) és a Lapkiadó nyomdának egy fedezeti váltómra adott hit-telével, a csupán névleges „Kaláka” cí-mén én voltam a kiadója is. De én voltam a szerkesztője, illusztrálója és jórészt írója is. A technikai szerkesztésben, adminisztrációban és expedícióban, a terjesztésben és propagálásban önkéntesen ingyenes segítségemre voltak a Keleti Újság szerkesztőségébeli, kiadójából és a Lapkiadó nyomdabeli munkás bajtársaim.*

Benedek Elek főszerkesztői címmel csupán munkatársa volt a lapnak. Szent-imrei Jenő csak 1922 őszétől kezdve volt a lap kizárólagos szerkesztője, amikor is a lap tulajdonjogát is neki adtam át.

tikai tudásom és gyakorlati tapasztala-tom, valamint a szükséges anyagi s tár-sadalmi fundámentumom, és mindenek-felett nem volt hozzá sem kedvem, sem gusztusom.

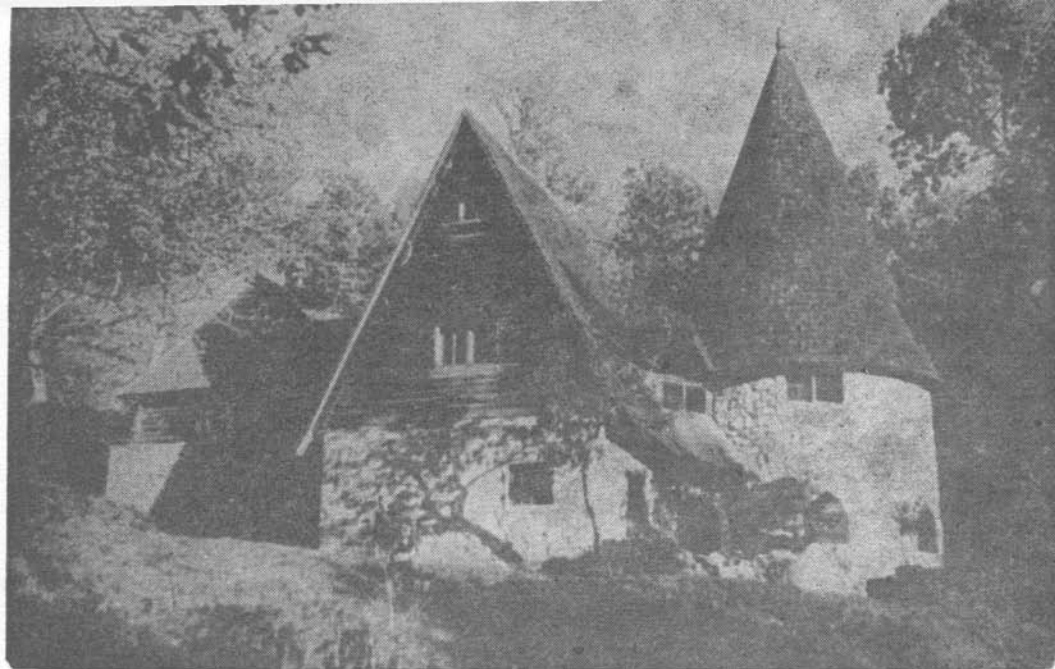
Erre a posztra tehát igyekeztünk meg-találni és beültetni az arra alkalmas, a szükséges anyagi és szellemi kellékekkel rendelkező, valamint az azt ambicionáló személyiségeket. Így a kalotaszegi Erdélyi Néppárt elnöki posztjára én magam ja-vasoltam és kértem fel dr. Albrecht La-jos tekintélyes hunyadi ügyvédet s egykori vármegyei politikai vezetőembert, s aki azt kitűnően be is töltötte (sajnos: egy éven belül meghalt). Az országos Magyar Néppárt kolozsvári elnöki tisztére az egykori Kossuth-párti képviselőt, a népszerű Kecskeméthy István teológiai professzort én is javasoltam és támoga-tam (sajnos, ez az ötlet nem vált be). A közben Albrecht Lajos halálával megürült kalotaszegi (járási) szervezet vezetését kértemre Deutsek-Pásztai Géza hunyadi ügyvéd-barátom vállalta.

Így most már lehetővé vált, hogy te-vékenységemet az aktív politikai front első vonalából áttelepíthessem a front második vonalába. Ami számomra elin-dult politikai népújságocskám a magyar falusi nép kedvvel olvasott, szívesen vá-sárolt, s hamarosan a maga lábán meg-állani tudó független lapjává fejlesztésé-nek megoldandó feladatát jelentette u-gyan, de ugyanakkor tartalékkolt számom-ra annyi szabad munkaidőt is, hogy elő-készíthettem igazi — építészeti, grafikai, sőt írói — hivatásom munkaterületére való fokozatos visszatelepülésem útján ez ideig bizonytalan életbiztonságomnak szilárd alapokra való átépítését.**

** *Mint építész ebben az évben (1922) készítettem a belényesi kaszinó-épület, a vistai, valamint a bikali ref. templo-mok (középkori műemlékek) restaurálása, bővítése és toronyépítése, s végül a ko-lozsmonostori ún. kálvária-templom ha-ranglábja terveit. (E terveim közül a két utóbbi: a bikali templom és a kolozs-monostori haranglábé meg is valósult.)*

Mint grafikus ugyanennek az eszten-dőnek második felében készítettem el Erdély kövei címen tervezett képesköny-vecském 30 darab linómetszetből álló képanyagát. Ezt a könyvecskémet aztán házilag összeeskábált — amolyan ősi Gutenberg-típusú — kézinomdám-on 1922—1923 telén Sztjánán 200 példányban kinyomtattam, befűztem, bekötöttem és felkínáltam az erdélyi könyvbarátoknak. Egy hónapon belül aztán az összes pél-dányokat fel is vásárolták.

A Varju-vár Sztánán

Nyár közepe táján (1922) a *Vasárnap* már tudta fedezni bevételeiből a kiadásait (szedés—nyomás, papír, expedíció), valamint egyetlen személyből (belőlem) álló szerkesztőségének igen szerény dotációját, sőt törlesztette a kezdeti időszakában előlegezett nyomdai hiteleit is. (Ezenkívül más költség nem is terhelte a lapot.)

A lap sorsa tehát egyelőre rendben lett volna, viszont én nagy gondban voltam, hogy miként tudhatok eleget tenni a *Vasárnapot* szerkesztő és adminisztráló munkámon és az időközben vállalt építési (tervezés és kivitelezés) kötelezettségeimen kívül sztánai minigazdaságomban a nyárral elkerülhetetlenül nyakamba szakadó kaszálás, aratás, behordás, őszi szántás, vetés, ültetés munkálatainak is.

Ekkor sodorta a Sors utamba Szentimrei Jenő barátomat és politikai elvtársamat, s vele az én nagy problémámnak véleményem szerinti legjobb megoldási lehetőségét.

Szentimreivel utoljára még a télen találkoztam Szatmáron, ahol ő az év eleje óta (1922) — felmondva a *Keleti Újság* szerkesztőségében addig elfoglalt részort-szerkesztői állását — egy Szatmáron akkor elindított új napilap szerkesztői pozícióját töltötte be (tudtommal Markovits Rodion barátunk csalta oda nagyobb posztra és nagyobb fizetésre). Ezt tudtam róla eddig, amikor is itt Kolozsvárt

a nyomdában felkeresett, s elmesélte, hogy az ő szatmári lapját a város régi újságja, a *Szamos* lehengerelte, megbuktatta és így ő, a most már facér újságíró, hazajött Kolozsvárra, hogy itt valahogy elhelyezkedjék. Próbálkozott Weisz Sándornál (*Keleti Újság*) és Groisz Lászlónál is (*Ellenzék*), de se itt, se ott nem volt számára egyelőre elfoglalható üres poszt. Viszont Zágoni István (a *Keleti Újság* szerkesztője) javasolta neki, próbálkozzék a *Vasárnap*nál, mert úgy tudja, hogy egyéb természetű elfoglaltságom következtében nagyon is rászorulnék már a segítségre. Hát ő ezért keresett most meg engem.

Nem sokat gondolkoztam, s hamarosan meg is egyeztünk: Szentimrei átveszi tőlem a szerkesztést azonnal, én megtartom az adminisztrációt magamnak addig, amíg a „Lapkiadó“-nál kiegyenlíthetem a „Kalácska“ kiadó még fennálló adósságát, illetve visszakapom az én fedezeti váltómat Weisz Sándortól.

Ami aztán ősszel meg is történt: a váltómat visszakaptam, mire a most már tehermentes, tehát független *Vasárnap* tulajdonjogát is átadtam Szentimreinek azzal a meggyőződéssel, hogy így az a lehető legarravalóbb, nálamnál hozzáértőbb újságíró szakember kezébe került.

Ezzel végre azt is megérhettem, hogy magyar dolgozóink érdekében szükségéből vállalt aktív politikai munkakötelezettségemnek e második — közvetett —

frontszolgálatából is felszabadulva, visszavonulhattam a politikai tartalékba, vagyis teljes munkaerőmet most már élethivatásom eredeti, szakmai területére: a kultúra (illetve a kisebbségi kultúrpolitika) munkaterületére koncentráltam.

Nem sokkal ezután, ennek az évnek végén történt, hogy a Néppárt és a Nemzeti párt Országos Magyar Párt néven fuzionált, ami Balogh Edgár barátom mai megállapítása szerint az én első politikai bukásom volt. Viszont az én akkori és mai véleményem szerint is, a párt demokratikus felépítése és paritásos vezetése feltételével kötött fúzió nem volt politikai vereség (annál kevésbé az én politikai bukásom, akinek a fúzió létrehozásában csupán statisztaszerepem volt), de a honi magyarság életjogaiért való egységes küzdelem érdekében szükséges és helyes politikai cselekedet volt. Hogy aztán a Néppárt részéről jóhiszeműen megkötött fúziónak eredménye hamarosan a párton belüli demokrácia visszaszorulása, sőt látszólagos megsemmisülése lett, annak oka, hogy egyrészt a párt konzervatív jobbszárnya tisztességtelenül nem állotta, Sőt cinikusan megtagadta a fúzió feltételeinek érvényesülését, másrészt a demokratikus balszárny vezetőinek (Kecskeméthy István és társai) inaktivitása és politikai járatlansága nem tudta kikényszeríteni a feltételek respektálását.

De ha a fúzió nem volt és nem is lehetett az én politikai bukásom, viszont az balfogásom volt, hogy a *Vasárnap* élet-sorsát a még tapasztalatlan Szentimrei Jenőre bízam. Mert az én barátomnak első dolga volt, hogy összehozta a „Haladás r.t.” újságkiadót és annak anyagi fundamentumán falusi népünknek tőké-től független demokrata politikai orgánumát a városi kispolgárság családi lap-jává felfejelesztve *Vasárnapi Újság* címen indította útjára 1923 év elején. (Szegényes és szomorú elégtételül szolgált, hogy ez a nagyotakaró lapvállalkozás rövid másfél esztendői tengődés után végelgyengülésben meghalt.)

A kívülről látszólag egységes Magyar Párton belül a konzervatív jobboldal kíméletlen agressziója rövid időn belül kiváltotta a demokratikus elemek ellen-zékét, mely a maga vezérért az Erdély-szerte ismert, nagytekinélyű Bernády Györgyben vélte megtalálni. (Bernádyt még 1910-ben ismertem meg személyesen és nagyrabecsültem, mint Marosvásár-

helynek korszerű városépítő-fejlesztő polgármesterét.)

Történt aztán, hogy 1924 december elején üzent nekem Bernády (a szóbeli üze-netet, Bernády levelével együtt, Deutsek-Pásztai Géza hozta Marosvásárhelyről), hogy ő az ellenzékét immár elég erős-nek véli nemcsak a párton belüli demokrácia érvényesülésének nyílt követelésé-re, de annak kiharcolására is, amire a legközelebbi alkalom adva van a párt december 14-re Brassóba összehívott köz-gyűlésén. Viszont e közös célunk meg-valósítása érdekében döntően szükséges a kalotaszegi szervezet megfelelő képvi-selőinek részvétele is. Kéri tehát, hogy erre a gyűlésre jöjjenek el én is Brassóba.

Annak az esztendőnek (1924) fo-lyamán a különböző munkaterüle-teken való vállalásaim állandóan sza-porodtak és év végére éppen te-téződtek.* Ha tehát igen kellemetlen volt is számomra ez a váratlanul a po-litikai küzdelemben való beleelegyedésre szólító üzenet akkor, amikor már két esztendeje múlt, hogy kikapcsolódtam a romániai magyar politikai munkából, melynek életrehozásában és munkába állításában a magam részét annak idején érzésem szerint becsületesen leszolgáltam, a további szövevényes gyakorlati mun-kájához pedig sem tehetséget, sem ked-vet nem éreztem magamban, mégis, dol-gozóinkkal való predestinációs sorsközös-ségem arra kötelezett, hogy most, kivé-telesen, Bernády hívásának eleget tegyek.

S ez volt az én második — jóhiszemű — politikai balfogásom.

Mert bizony, Brassóban csúfos veresé-get szenvedett az erdélyi magyar politi-kai erkölcs: kiderült, hogy Bernády „el-lenzéke” nem volt ott, vagy ha ott volt, vezére nélkül nem mert megmukkanni; tudniillik: Bernády maga nem volt ott (rossz nyelvek pletykálták utóbb, hogy időközben az ellenzéki vezérkedését fel-

* 1924-ben készítettem mint építész: a hunyadi református parókia, a Ferenccy Gyula sztánai nyaralóháza, a feleki román műemléktemplom restaurálási, bővítési és toronyéptítési tervdrajzait, valamint Csulak Samu orvos sepsiszentgyörgyi lakóháza terveit és végeztem helyszíni művezetését is; mint grafikus év vége felé: Kalácska-kalendárium 1925 című képeskönyvecskémét (linómetszet-illuszt-rációit, szedését, nyomását, kötését) sztá-nai műhelyemben. Ugyanebben az esztendőben terveztem, alapoztam és szer-veztem az Erdélyi Szépművés Céh könyv-kiadóvállalatát, valamint írtam már Varju nemzetség című regényemet is.

cserélte egy magyarpárti szenátorsággal. Ami vagy igaz volt, vagy nem: „de mortuis nihil, nisi bene“!). Úgy, hogy a demokrata ellenzékét csupán mi, két kalotaszegiek képviseltük — láthatóan, és vállaltuk is — érezhetően. Szegény Pásztai Géza a maga súlyos vádbeszédét félig sem mondhatta el, mert belefojtották a szót. Mire azt mondtam neki: „Gyerünk innen, itt nekünk nincsen keresni valónk...“ S otthagytuk a gyűlést... És Bernádyt azóta messze elkerültem.

*

Siettem haza, ahová visszavárt az én jövőendő életem útját jórészt meghatározó és néhány évi előzetes próbálkozás tanulsága nyomán előkészített tervem; egy bármilyen tőkétől vagy külső befolyástól mentes, kizárólagosan erdélyi magyar szépirodalmat kiadó vállalatnak immár esedékes gyakorlati megvalósítása céljából még ebben az esztendőben (1924) elvégzendő befejező (adminisztratív és szervező) munka minden terhe és felelőssége.

(Emellett — egészen mellékesen — dolgoznom kellett még a kalotaszegi *Varju nemzetség* krónikájának jó ideje megkezdett írásán is.)

De ez a munkám nem volt hiábavaló; ezt a csatámat megnyertem. Az Erdélyi Szépmíves Céh két világháború közötti könyvtermelése (elfogulatlan szakemberek értékelése szerint) az egyidejű magyarországi irodalomtermelés átlagával legalább egyzintű, de attól eltérő problémáival és sajátos erdélyi szemléletével önállóan érvényesülő erdélyi magyar irodalmat jelent és jellemzi (és a *Varju nemzetség* is megjelent 1925-ben).

*

Azonkívül, hogy a brassói gyűlés undorító ízű, keserves tapasztalatainak számbavétele után egykori néppárti elbarátaimmal egyetértően nyomban kijelentettük, hogy: „a Magyar Párt reakciósan konzervatív, sőt népellenes osztálypolitikájával szemben a párton belül is ragaszkodunk népi demokratikus álláspontunkhoz“, a magunk részéről semmiféle akciót nem kezdeményeztünk. Nekem arra nem is lett volna időm, mert egész fizikai és szellemi energiámat és minden gondomat igénybe vette az Erdélyi Szépmíves Céh biztos talpra állítása, vagyis hogy a megfelelő tartalék-alapon kívül annyi szabad forgótőkével is rendelkezzen a vállalat, mely felmenti bármilyen hitel igénybevételétől.

De a mi kezdeményezésünkre nem is volt szükség, mert a falusi és városi kisemberek felé hangoztatott nacionalista demagógia fedezete alatt mindinkább a földbirtokos-történelmi és tőkés-nagypolgári osztályok érdekvédelmi szervévé tolódo Magyar Párt tagságában nélkülünk is megszületett a demokratikus reformokat igénylő ún. *reformmozgalom*, melynek látható élharcosa és propagandistája a kolozsvári *Ellenzék* közismert publicistája, Krenner Miklós (Spectator) volt. Tudni kell azonban, hogy Krenner politikai „spiritus rectora“, s a lap nem látható, de tényleges „intendánása“ Bánffy Miklós volt, aki az eszes, nagyműveltségű, széles látókörű és rafinált diplomata fölnyélvel műköszégesen lenézte korlátolt műveltségű, szűk látókörű politikus mágnástársát: Bethlen György pártelnököt. S azt is jó volt tudni, hogy Bánffy ifjúkori jóbarátjának, majd képviselő bajtársának, a polgári reálpolitikus Bethlen Istvánnak volt romániai politikai bizalmi embere, viszont Bethlen György a magyar kormány félhivatalos konzervatív-revizionista politikai szerveinek és intézményeinek szubvencionált védeence volt.

A reformcsoport mozgolódásáról természetesen tudtam, s azt is, hogy Krennerék keresték és megtalálták a kapcsolódás útját Kecskeméthy Istvánhoz, aki akkor az egykori Néppárt népi demokrata elveinek hűségében megmaradt és köréje csoportosult kolozsváriakat képviselte.

Hogy közös megbeszéléseiken mit tárgyaltak, terveztek és mit süttöttek ki, nem tudom, mert brassói tapasztalataim úgy elriasztottak a politikával való közvetlen érintkezéstől, hogy azokon nem vettem részt. Viszont nem tudtam megtagadni Bánffy Miklósnak azt a kérését, hogy Nagyváradon, Aradon s Temesvárt, — ahol nekem is valóban voltak régi politikai elvtársaim és régi megújabb ismerőseim is — keressem fel és vegyem számba azokat a tekintélyes személyeket, sajtót és közéleti tényezőket, akik vállalják a Magyar Párt demokratikus megreformálása céljával Kolozsvárt alakult reformmozgalomban való közvetlen vagy közvetett részvételt. Ebben a pusztán tájékozódó politikai expedícióban való részvételt tehát vállaltam és teljesítettem.

S aztán ugyancsak nem tudtam visszatartani régi politikai elvtársamnak: Telegdi Józsefnek külön levélbeli baráti meghívását a politikai reformmozgalom Telegdre összehívott ún. bizalmas tanács-

kozására. Emlékezetem szerint 15—20-an gyűltünk akkor ott össze, de lehet, annál többen is voltunk. A résztvevőkből a kolozsváriak egy részén (a Krenner-csoport és az egykori néppártiak vezetőin és Weisz Sándoron) kívül csupán a vásárhelyi ún. „vörös grófra“, Toldalaghy Mihályra, az aradi Zima Tiborra és egy váradi lapszerkesztőre (emlékezetem szerint Szűcs volt a neve) emlékszem, a többi résztvevőnek sem a hovatartozását, sem a nevét nem jegyeztem meg.

A megbeszélés folyamán kiderült, hogy a Magyar Párt reformját illetően a résztvevők véleménye nagyon különböző. Voltak — és nem is kevesen —, akik megelégedtek volna azzal, hogy a párt bizottsága parlamenti képviselőinek és szenátorainak kontingensében a paritást. Volt olyan vélemény (az enyém is), hogy a baloldali koalíció — igaza tudatában és közvéleményt formáló eszközeinek (sajtó) birtokában — figyelmeztesse a Magyar Párt vezetését, hogy teljesítse a négy esztendővel ezelőtti fúzió feltételeként megállapított és vállalt, de időközben megtagadott kötelezettségeit. Máskülönben számolnia kell a következményekkel. Volt aztán a kettő közötti több-kevesebb kompromisszumos javaslat (a Krenneréké is), és volt egy radikálisan szélsőséges, a mostani vezetés eltávolítását javasoló vélemény is... S az emberek beszéltek, szavaltak kifoghatatlanul, de a különböző véleményeket és javaslatokat nem sikerült közös nevezőre juttatni és a gyűlés résztvevői azzal utaztak haza Telegdról, amivel hazulról idejöttek volt.

Krennerék ezután még tartottak néhány gyűlést, megbeszélést, de hogy azokban mire jutottak, nem tudom, mert a telegdi kivételes vendégszerelése után véglegesen elszakadtam a mozgalomtól, mely végül is egyetlen pozitív eredményképpen azt vívta ki, hogy néhány ambiciózus „reformistának“ helyet szerzett a pártvezetéségekben, ami természetesen a párt lényegén, jellegén jottányit sem változtatott.

Ezzel a sovány (sőt, csupán formális) „eredménnyel“ szemben a mozgalomnak súlyosan negatív következménye volt, hogy a párt — melynek addig nem volt közvetlen tulajdonú sajtója — megvásárolta Erdély addig legelterjedtebb, legtekintélyesebb, eredetileg a radikális polgári demokráciát képviselő, s a mi „kalotaszegi“ néppárti politikánkat kezdettől fogva támogató kolozsvári *Keleti Újság* tulajdonosának, a „Lapkiadó r.t.“-nak részvénytöbbségét annak igazgató-tulajdonosától, a „reformista“ Weisz

Sándortól (akinek a vásár egyik feltételképpen pártvezetői helyen kívül parlamenti képviselőiséget is juttatott — egy ciklusra). S természetesen kidobta a szerkesztőségből annak baloldali politikai exponenseit, a *Kiáltó Szó*-beli szerzőtársaimat: Paál Árpád publicistát és Zágoni István politikai szerkesztőt, akiket aztán — egyidejű hiábavaló próbálkozás után — a nyomorúság a legsötétebb reakció janicsárszolgálatába sodort. (Paál Árpád a hírhedt nagyváradi Pacha püspök lapjának lett a szerkesztője, Zágoni István repatriált és ott Rákosi Jenő *Budapesti Hírlapjának* lett a munkatársa.)

A Krenner-csoport reformmozgalmának szinte megszegyenítő „pozitív vívmánya“ és súlyosan negatív következménye kényszerítette ki az én utolsó fellépésemet a hazai magyar pártpolitika porondján abban a nyilatkozatban, melyben néhány elvtársammal egyetértésben kijelentjük, hogy: dolgozó magyar tömegeink életsorsával való sorsszerű elkötelezettségünk tudatában és lelkiismeretünk parancsára a néptől elszakadt Magyar Pártból kilépünk, és — az egységbontás súlyos vádját is vállalva — dolgozó népünk életérdekeit szolgáló politikai munkánkat a visszaépítendő demokratikus Magyar Néppártban fogjuk végezni. (Emlékezetem szerint körülbelül ez volt nyilatkozatunk lényege.)

Nyilatkozatunknak önmagában nem volt (nem is lehetett) közvetlenül „tömegmozgósító“ eredménye (mint ahogy annak idején nem volt a *Kiáltó Szó*-nak, majd 1937-ben a Vásárhelyi Találkozóknak sem). Ezért kissé csodálkoztam az én politikai tevékenységemet egyébként túlságosan is nagyrabecsülő Balogh Edgár testvérem erre vonatkozó megrovásán, hogy: „Kös Károly a politikus másodsor is alulmaradt.“* Mert hiszen a nyilatkozat még nem volt csata, melyben egyik fél felül, a másik meg alul marad. (Mint volt az én brassói, meg gondolatlanul vállalt csatám, melyben valóban alulmaradtam volt!)

Viszont azért ezen nyilatkozatunknak — ha nem is mozgósított tömegeket — megvolt az eredménye, mert: 1. a pártból való kilépésünk dokumentálta elszakadásunkat a Krenner-csoporttól, mely egy tál lencséért cserében letette a demokratikus reformok kivívásáért felvett fegyverét; és 2. a Néppárt — bevallom:

* *Korunk*, 1968. 1765.

könnyelmű felelőtlenséggel beféért — új-
jáépítésének bejelentése figyelmeztette a
Magyar Párt urait, hogy a hazai magyar-
ság életterületén való gazdálkodásukról
el is kell majd számolniuk a népnek.

Nyilatkozatunk ezt adta tudtára azok-
nak, akiket az illetett, s ennél többet
— legalább a magam részéről — nem kí-
vántam, nem is várhattam tőle.

*

Hogy aztán e nyilatkozatunkat nem kö-
vette a beféért párt-újjaépítés valóban
tömegmozgósító munkája (mint ahogy
annak idején követte a *Kiáltó Szó*t a ka-
lotaszegi tömegmozgósítás; viszont nem
követte tömegmozgósítás a Vásárhelyi
Találkozót), azért valóban és elsősorban
én vagyok felelős, aki akkor már (1927)
három éve — az annak idején szükség-
ből vállalt politikai munkafeladatam tel-
jesítése után — visszavonultam az aktív
politika arénájából (a brassói kiugrásom
és a Krenner-mozgalomban való statisztá-
ta-vendégszereplésem a szabályt megerő-
sítő kivételek voltak csupán), és a honi
magyar közélet más (kulturális) élette-
rűletein vállaltam és teljesítettem mun-
kát, abban a meggyőződésemben, hogy
eredeti élethivatásom munkaterületén
végzett megfelelő építő-szervező tevé-
kenységemmel eredményesebben szolgál-
hatom népünk életszükségleteit (és a
magam, jobbról-balról sokak által kriti-
tizált, de kirihatatlanul belémgyökere-
zett „transzilván” ideológiáját), mint po-
litikusi ambíció és szükséges felkészült-
ség nélkül a sok hájjal megkent, konok,
alaposan felkészült és berendezkedett
magyarpárti ellenféllel való közvetlen,
ádáz, de hiábavalónak is bizonyulható
politikai tusakodással.

Ezzel a nyilatkozattal aztán végződött
is az én két világháború közötti politikai
vállalásaimnak ez a második — ven-
dégszereplési — szakasza is.

*

Kedves Barátaim!

Ezt a levélnek indult írásomat még
ez év február havában kezdettem el. Egy-
szerű válasznak szántam és hálás kö-
szönetnek a *Korunk* szerkesztő kollekti-
vájának a *Kiáltó Szó* és a hunyadi nép-
gyűlés fél évszázados évfordulójáról meg-
emlékező és arra engem — e két ese-
ménynek talán ma már egyetlen még élő

részesét és tanúját — emlékeztető meleg-
hangú, baráti levelére.

De emlékeztető leveletek akaratlanul
is feltámasztotta emlékezetemben a ré-
gen eltemetett és jórészt elfelejtett múlt-
tat s benne a mi közvetlen 1919 utáni,
tehetetlenség letargiájába ájult életünket.
S amikor abban a félszázad előtti erdélyi
magyar világban találkoztam egykori
fiatal magammal — aki eleve csupán a
magyar kultúrának elkötelezett építő-
munkás voltomban, politikai felkészült-
ség és tapasztalat nélkül vállalni meré-
szeltem a magyar tömegek ébresztésének
és a romániai új valóságban való útmu-
tatásának politikai munkájában a ma-
gam élenjáró részét — nem tudtam
megállni, hogy ennek az én múltbeli
énemnek azt a politikai kitérő útját
most — bár így papiroson — újra be-
ne járjam a *Kiáltó Szó*val való kezdeté-
től a búcsúzó „Nyilatkozattal” való vé-
gégig. De fáradt, vén ember létemre ez
hosszú és nehéz út volt. Sokszor kellett
útközben megpihennem, sokszor azért
megállanom, hogy emlékezetemből elő-
kaparjam: hogy is volt tovább, és sok-
szor el is tévedtem, s újra kellett igazod-
nom, hogy a régi útra visszatáljak.

S amikor aztán utam végére értem,
megint csak megállottam és azon gon-
dolkoztam máig, hogy vajon elküldjem-é
Nektek ezt az írást, mely ebben a
formájában (tartalmában és terjedel-
mében) már nem annyira egy barátaim-
nak írott köszönő válaszlevél, mint in-
kább a magam számára való visszavetíté-
se egykori politikai exkurziómnak azért,
hogy most, félszázad távlatából lehető-
leg elfogulatlanul megállapíthassam: mi
volt abban helyénvaló, hasznos, értékes
és esetleg eredményes is, és mi volt hely-
telen, haszontalan, értéktelen — tehát
eredménytelen. És ha — hosszasan habozás
után — most mégis elküldöm, kérlek,
fogadjátok azt annak, aminek indult: egy
Hozzátok írt magánlevelemnek, emlékező
vizsgálásul a Töletek kapott emlékeztető
baráti levélre.

Kívánok Nektek mindnyájatoknak jó
egészséget és vagyok őszinte baráti üd-
vözzel!

Kolozsvár, 1971. május 24.

Kisbányai